

Hadisleri Anlama Sorunu

Salih KESGİN, İSAM Yayınları, Ankara, 2016, 302 sayfa.

Betül BAYKA*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2012 yılında "Hadisin Tespit ve Değerlendirmesinde Anlama Sorunu" başlıklı doktora tezi olarak hazırlanan çalışma 2016'da yayımlanmıştır. Bu çalışma 2013 yılında Meridyen Derneği tarafından Hadis ve Siret ödülüne layık görülmüştür.

Tanıtımı yapılan kitap, İçindekiler (s. 11-13), Giriş (s. 19-28), Kavramsal ve Teorik Çerçeve (s. 31-54), Hadis Rivayetlerinin Tespitinde Anlama Sorunu (s. 57-178), Hadis Rivayetlerinin Değerlendirilmesinde Anlama Sorunu (s. 181-251), Genel Değerlendirme ve Sonuç (s. 253-258), Kaynakça (s. 259-296) ve Dizin (s. 297-302) ana başlıklarından oluşmaktadır.

Müellife göre Hz. Peygamber döneminde muhatabın (anlayanın) karşısında özne konumunda olan hadisler, daha sonra yazıya geçirilmesi ile birlikte anlayanın karşısında nesne konumuna geçmiştir. Böylece hadislerde anlatılmak istenen ile anlaşılanın bir olmamasına neden olan birçok etken ortaya çıkmıştır. Hadisler özelinde "anlama sorunu" olarak isimlendirilen problem, aslında tüm ilim dallarında genel itibariyle bir metodoloji sorunu olarak durmaktadır.

Kesgin, çalışmasında istifade ettiği kaynakları genel ve konuya özel kaynaklar olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu bağlamda genel kaynaklar kısmında temel hadis kaynakları, şerhler, hadis tarihi ve usulüne dair kaynaklar, cerh ve tadil eserlerine başvurulmuştur. Konuya özel kaynaklarda ise anlama sorununa matuf eserlerden yararlanılmıştır. İstifade edilen eserler arasında Türkiye'de yapılan modern araştırmaların yanı sıra konunun felsefi yönü ile ilgili çalışmalar da zikredilmiştir.

Anlama sorununun kavramsal ve teorik çerçevesinin belirlendiği birinci bölümde konu ile ilgili alt yapıyı oluşturması açısından tespit ve değerlendirme kavramları üzerinde durulmaktadır. Tespit ve değerlendirmede anlayan metin etkileşimini ele alan yazar, anlama sürecinde gerçekleşen ön bilgi, ön anlama ve ön yargı kavramlarını açıklamıştır. Bu bağlamda anlayanın metinle ilgili birikimini ifade eden ön bilgi, bir sonraki aşamada bilgi birikiminin metinde ifade edilen bilgi ile karşılaşması sonucunda anlayanın zihin dünyasında ön anlamının gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Ön yargı kavramı ise ön anlamının kesin bilgi kabul edilmesi olarak tanımlanmıştır. Netice itibariyle hadislerin anlaşılması ile ilgili ihtilafların

* Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

temel sebebi olarak anlayanın konu ile ilgili ön bilgileri ve bu bilgi birikimi göz önünde bulundurularak gerçekleşen ön anlamının, anlayanın metin karşısındaki tutumuna etki ettiği vurgulanmıştır.

Hadis rivayetlerinin tespitinde anlama sorununun ele alındığı ikinci bölümde metin aktarım üslubu, anlayan ve yöntem kaynaklı anlama farklılıkları incelenmiştir. Birinci kısımda dolaylı ve dolaysız aktarım kavramları üzerinde duran müellif, dolaylı aktarımı sözün rivayet eden tarafından yorumlanarak kendi ifadesi ile nakledilmesi, dolaysız aktarımı ise aktarılan sözün orijinal halinin tamamen korunarak söylenmesi olarak açıklamaktadır. Bir başka ifadeyle dolaylı aktarıma mana ile rivayet, dolaysız aktarıma ise lafzî rivayet de denilebilir.

İkinci kısımda ise anlayanın metin karşısındaki duruşu yani zihnî yapısı, bilgi birikimi, tecrübesi, amacı gibi etkenlerin rivayetin tespitine tesir ettiği söylenmektedir. Tespit sürecinde anlayanın zihin dünyasında yer alan ön anlama ve ön yargıların etkisi değerlendirilmiş, bu bağlamda rivayetin Hz. Peygamber'e aidiyetini düşünen ile düşünmeyen kişi arasında metne ve isnada yaklaşımlarının farklılık göstereceği vurgulanmıştır. Anlayanın, metne yaklaşım tarzının tespit sürecine etkisinin incelenmesi ile birlikte metinler arası, metin içi ve metin üstü/dışı okuma hakkında bilgiler verildikten sonra sürece olan etkisi tartışılmıştır.

Son kısımda yer alan yöntem kaynaklı anlama farklılıkları üç grup içerisinde değerlendirilmiştir. Birinci grup rivayetleri senet ve metin açısından incelerken, ikinci grubu aklı önceleyen Mutezile ile modern dönemdeki akılcı yaklaşımlar oluşturmaktadır. İrfanî bilginin öncelendiği üçüncü grupta ise hadislerin sıhhatinin tespitinde keşf, ilham ve rüya metot olarak benimsenmektedir.

Üçüncü ve son bölümde hadis rivayetlerinin kişilere ve gruplara göre farklı anlamlar kazanması incelemeye tâbi tutulmuştur. Yazar, İslamî ilimlerin her birinin hadis rivayetlerini kendi bakış açılarından yola çıkarak değerlendirdiğini ifade etmektedir. Buna bağlı olarak hadis rivayetlerinin hukuk, tasavvuf, kelim, tarih ve tefsir ilimleri açısından bilgi kaynağı olması müzakere edilmiştir. Nitekim hadis rivayetleri tasavvufî bakış açısıyla ele alındığında metnin manevî ve ahlakî yönüne vurgu yapma gayesini taşımasına rağmen hukukî açıdan değerlendirilmesi metinden hüküm istinbat edilmesi içindir. Tarihçi perspektifinden hadis metinlerinin incelenmesi de benzer bir sonuç doğurmaktadır. Aynı rivayet hakkında muhaddis ve müverrihlerin kullandığı yöntem farklılığı sebebiyle elde ettikleri sonuç da değişkenlik göstermektedir. Tarihçi bakımından rivayetlerin birleştirilerek bir bütün halinde ele alınması önem arz ederken hadisçiler rivayetlerin sıhhati noktasına vurgu yapmaktadır.

Anlayan ile metin arasındaki iletişime dikkat çeken müellif, etkileşimin iki taraflı olduğunu ileri sürmektedir. Buna bağlı olarak metin, anlayanı dönüştürürken anlayan da kendisinde mevcut olan zihnî alt yapı, karakter, kapasite ve birikimi ile metne yeni bir yorum katmaktadır.

Hadisler ilim dallarında farklı ekollerin görüşlerini temellendirmek üzere kullanılmasının haricinde ortaya atılan iddia veya görüşlerin meşrulaştırılması amacıyla da değerlendirilmiştir. 19. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıkan ve revaç bulan birtakım düşüncelerin temellendirilmesinde kullanılan hadis rivayetleri, metnin

anlamının maruz kaldığı değişikliği gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda rivayetin ne dediği kadar metnin nasıl anlaşıldığı ve değerlendirildiği de büyük önem arz etmektedir. Müellif de eserinde bu yaklaşımdan yola çıkarak sosyalist düşünce, komünist ideoloji, demokrasi-İslam ve milliyetçilik-İslam tartışmaları üzerinden bazı örnekler sunmaktadır.

Genel değerlendirme ve sonuç bölümünde yazar, konunun kısa bir özetini verdikten sonra nihayetinde hadislerin tespit ve değerlendirilmesindeki anlama sorununun bir metodoloji meselesi kadar anlayanın rivayetler karşısında kendisini nasıl konumlandığı ile alakalı bir durum olduğunu da vurgulamaktadır.

Müellif konuların anlaşılmasında kâfi miktarda örnekler vermiş, meselenin daha iyi kavranılmasını sağlamıştır. Zengin bir bibliyografyaya sahip olan eser, özelde hadisler bağlamında ele alınmış olsa da anlama sorununun genel geçerliliği düşünüldüğünde bütün ilim dallarını ilgilendiren önemli bir konuma sahiptir.